BENTE BJERKNES / RAGNAR KRISTENSEN 26.DES.2019

Revidert **24/02/2020-30/10/20**
26/03/2023-26/07/24
28/10/24 - 25/05/25 - 29/06/25

YTTERSØ GÅRDS TAPTE GAVL

DOKUMENTASJON
REKONSTRUKSJON

INNHOLDSFORTEGNELSE

Innledning 2
Historisk bakgrunn 3
Kort undersøkelseshistorikk 3
Sporene som fremkom 4
Konklusjon 4
Sophus Bugges akvarell anno 1845 5
Eksisterende fasade syd 7
Rekonstruksjon fasade 8
Oppmåling av loft 10
Rekonstruksjon snitt 11
Bevarte spor etter gavl oppmålt og rekonstruert 12
Bevarte deler til gavlsperre oppmålt 13
Gavlsperrekonstruksjon situasjon og rekonstruksjon 14
Bevarte profilerte gavlbord oppmålt 16
Avkledd sydfasade 1996 17
Gavlveggens panel 18
Fotodokumentasjon 19
Materialanskaffelser 24
Forbilder og paralleller 25
Appendiks alt. I 34
Appendiks alt. II 35

Fotomontasje
RK februar
2020/24

INNLEDNING

Da vi kjøpte Yttersø gård i 1993 ante vi så og si ingen ting om gårdens historie og bygningenes opprinnelse. Innføringen i Norske gårdsbruk og det vi kunne observere på stedet var det vi hadde å bygge på. Først i løpet av 1994/95 rullet vi opp lystgårdhistorien og tilknytningen til Johan Fredrik Sartz og de fire Larviksborgernes overtagelse av Fritzøe verk i 1817.

Vi observerte ganske tidlig sporene etter en gavlformet åpning i sydtaket og forekomsten av undertakbord fra gavlen gjenbrukt som loftsgulv, men ville ikke trekke for mange konklusjoner da. James Ronald Archers fremskaffing av Sophus Bugges akvarell av Yttersø fra 1845 verifiserte en gang for alle at Yttersø hadde hatt en gavl før ombyggingen ca 1900. I løpet av fredningssaken tenkte vi med et humoristisk glimt (som åpenbart ble delt av folk hos Riksantikvaren) at gavlen burde bygges ferdig og heises triumferende på plass den dagen områdefredningen ble stadfestet og lystgården reddet.

Siden har arbeidet med å dokumentere gavlen ligget i bero inntil sommeren/høsten 2019 da vi bestemte oss for å få endelig klarhet i saken. Det dukket da opp flere bygningsdeler og spor etter gavlen som tidligere var oversett. Vi mener nå etter revisjon av rapportutkastet fra desember 2019 at gavlen er så godt dokumentert at en gjenoppføring på sikkert grunnlag bør kunne gjennomføres.

Rapporten er redigert og tilføyet ettersom flere slutninger er trukket eller endret. Først i 2024 ble gavlveggens panel klarlagt som stående av store bredder. I april 2025 ble konstruksjonen tegnet med spikerslag og bunnstokkvariant.Vi mener gavlens konstruksjon og utseende er endelig klarlagt etter spor og paralleller.

HISTORISK BAKGRUNN

Yttersø gårds hovedhus ble oppført som lystgård etter 1812 og før 1835, sannsynligvis i årene rundt 1817 av jernverks- og grevskapsmedeier Johan Fredrik Sartz antagelig i forbindelse med overtagelsen av grevskapseiendommene i 1817. Gården ble skilt ut som hans personlige eiendom i 1821.

Byggherrens barnebarn Sophus Bugge utførte i 1845 en akvarell av hovedbygningen hvor fasaden sees tydelig med en bred gavl/fronton over midt- og dels sidepartiene. I bygningens sydtak er det åpenbare spor etter en fjernet gavl. Undersøkelser og funn viser at bygningen må ha vært svært medtatt i ytre overflater ca 1900. Råteskader og generell værslitasje/manglende vedlikehold medførte da at gavlen ble fjernet og sydfasaden fikk et enkelt sveitseruttrykk. Brekke gård noe lenger syd langs Lågen, har parallelle trekk og også en gavl over midtpartiet, men denne er mindre og gir et mer lokalt inntrykk.

Johan Fredrik Sartz hadde tidligere benyttet arkitekt J.C.Lind d.e. for oppmåling av boligen i Kirkestredet (nå sjøfartsmuseum). Både i egenskap av jernverkseier, københavnutdannet teolog/prost, aktiv i vitenskapelige sysler, stortingsrepresentant 1814 og bekjent med enhver som betydde noe i lokalsamfunnet og sikkert også ellers - er det rimelig å anta at lystgården ikke ble oppført i lokal byggeskikk, men som et resultat av profesjonell arkitektbistand. I egenskap av jernverks/grevskapseier fra 1817 tilhørte Sartz det norske samfunnets øverste sosiale sjikt og identifiserte seg sannsynligvis med den sosiale og kulturelle klassen han nå tilhørte og som han fikk innpass i under teologistudiene i København i årene 1783-87.

J.C.Lind var utdannet ved Kunstakademiet i København, tegnet bl.a. tollboden i Christiania 1787 og slo seg ned på Langestrand i 1794 i forbindelse med grevskapets/jernverkets behov for profesjonell arkitektbistand. Lind døde i 1816 og sønnen med samme navn fortsatte arkitekt og byggmestervirksomheten i Larvik frem til han flyttet til Halden i 1826 i forbindelse med gjenoppbyggingen etter bybrannen.

På bakgrunn av den proporsjonale likheten mellom Jarlsberg hovedgårds og Yttersøs hovedfasade kan det heller ikke utelukkes innflytelse fra arkitekt Løser - i det minste lik inspirasjon/dannelse/kunnskapsbase. På denne bakgrunnen er det rimelig å bedømme Yttersøs gavl og arkitektur i bredere kontekst enn rent lokale forhold.

KORT UNDERSØKELSESHISTORIKK

Hovedbygningen på Yttersø gård ble overtatt av undertegnede i 1993 og umiddelbart gjenstand for oppmåling og undersøkelser. Nord, øst og vestfasadene var temmelig intakte anno 1817 eller deromkring, men sydfasaden ombygget i sveitserstil, dog med annen etasjes opprinnelige vinduer i behold. Et særtrekk ved bygningen er den høyere annen etasjen gjenspeilt i vindushøyden. Dette trekket gjenfinnes i andre lystgårdfasader i området fra samme tid, dog kun på Yttersø som definitivt helhetlig tegnet og i utgangspunktet planlagt.

Rundt 1900 var bygningen i svært dårlig forfatning og sydfasaden ble revet og bygget om i sveitserstil. De andre fasadene var i hovedsak intakte og ble vår mal for tilbakeføring av sydfasaden.

Da vi tilbakeførte sydfasaden på midten av 1990-tallet, var fokus å få vegglivet, vinduer og hoveddør/portal samt gesimslist korrekt rekonstruert. Gesimsen var da redusert til kassen understøttet av en liten interiørtaklist anno 1900. Vegglivet under i enkel sveitser (rustikkpanel) og vinduer med sveitseromramming. Annen etasjes vindueskarmer og rammer var bevart, likeså dørkarm med overlys.

Det var synlige spor i loftets undertak etter større reparasjoner mot syd, omfanget/fasongen tydet på at det hadde vært en gavl eller fronton her. Vi var samtidig oppmerksom på at flere av gulvbordene på loftet sannsynligvis var gjenbrukte deler av gavlens undertak da de var skråskåret i ene enden tilsvarende gavlens formodede grad.

I løpet av 1994 ble hele bygningen målt opp, deriblant takkonstruksjon og bjelkelag. Innlappinger av nye materialer på sydtaket utført ca 1900 ble målt inn og vi forsto allerede da at det hadde vært en åpning i undertaket etter en forsvunnet gavl. Noen få år senere dukket Sophus Bugges akvarell av Yttersø fra 1845 opp og verifiserte endelig gavlens eksistens gjennom bygningens første 80 år.

Videre arbeider med å utrede sporene etter gavlen ble imidlertid utsatt da andre oppgaver var mer presserende. I løpet av tilbakeføringsarbeidene lette vi systematisk etter spor etter en mulig midtrisalitt uten å finne indikasjoner. Sydfasadens to halvsøyler som til da var gjenbrukt rundt kjøkkeninngangen ble tilbakeført til hoveddøren med kompletterende elementer. Hoveddøren tilbakeført etter fotografi fra ca 1910/20, panel, vindusomramminger, vinduer i første etasje og gesims tilbakeført etter modell av de bevarte fasadene.

Fasadene ble den gang fargesatt etter råd fra Riksantikvarens restaureringsatelier/kurs. Det viste seg senere at fargesettingen ikke var den opprinnelige, men fra ca 1850. Bygningens tilstand i 1900 tilsa at de fleste spor etter 1817 og 1850-periodene var slitt ned av vær og vind. En funkisveranda ble fjernet og erstattet med en trapp/verandarepos i oppsluttende stil. Sommeren 2019 ble syd og øst fasadene tilbakeført til den faktisk

første fargeperioden i lysgrått, grått og ådret hoveddør. Dokumentert og tolket etter klare spor på gjenbrukte bygningsdeler.

Arbeidet med å finne og utrede alle spor etter gavlen ble først igangsatt sommeren 2019 da fire profilerte 155x30mm bord i 3-4 meters lengder ble målt opp og undersøkt. Bordene var oppbevart på loftet innunder skråtaket ved yttervegg på sydsiden. I løpet av høsten/vinteren ble to bjelkefragmenter på henholdsvis 2300/2270x155x150mm tatt frem og målt opp. Bjelkefragmentene var i 1900 benyttet som basis for oppstempling av taksperrer før forsterkning/reparasjon av det understøttende bjelkelaget (råteskader i bjelkegjennomføringen i ytterveggens tømmer). De var følgelig ikke spikret fast, men lot seg lett hente frem og erstattet med nye bjelker (muligens unødvendig, men sikrere enn uten).

Det viste seg at de to bjelkelengdene tilhørte samme taksperre, kun saget i to for gjenbruk ca 1900. Som oppmålingstegningen viser er taksperren komplett og med spor etter påspikrede åser på oversiden. Vinkel og lengde passer perfekt med åpning og bjelke-ender på sydtaket/bjelkelaget. Naglehull i eksisterende taksperrer og åser på hovedtaket er likeledes registrert og passer helt med taksperren. De bevarte bordene har spor som indikerer bruk som vindskier (to stk) samt mulig vannbrett over gesimskassen og annet i forbindelse med gavlveggen. Malingspor på undersiden av to av bordene bekrefter at de har vært malt i samme gråfarge som resten av gesimslisten (klare parallelle spor på gjenbrukte gesimslistdeler).

I løpet av sommeren 2024 ble parallelle eksempler på gavler undersøkt. Lystgården Brekke i Tjølling fra samme tid har en mindre gavl som i dag er endret i materialer og utforming. Et foto fra ca 1920 viser imidlertid gavlen tydelig med stående pløyde bord og gesims. Fasaden under har raftepanel. Gavlen på Nyfossum fra 1820-årene er konstruert slik vi har utledet av gavlen på Yttersø var konstruert. Gavlen på Søndre Brekke, Skien følger samme mønster og har variasjon knyttet til det konkrete utgangspunktet.

SPORENE SOM FREMKOM

Følgende spor danner grunnlaget for rekonstruksjon av gavlen:

1 Fire profilerte bord hvorav to har vært vindskier. 155 x 30mm x 3170-3940mm. To av bordene har malingsøl på undersiden korresponderende med gesimsens opprinnelige farge. Alle har spiker/spikerhull som indikerer bruk samt merker/skygger på baksiden. Ett bord har rimeligvis tilhørt gesimskassen og det fjerde vært dekkbord under kassen.

2 To bjelkelengder format 150x155mm som til sammen utgjør en hel gavlsperrelengde med bevarte naglespor og treforbindelser. Årringer og tegninger i veden viser at de to tilhører samme opprinnelige bjelke hvis totale lengde var 4560mm. Klare spor etter nagler fra åser, stender og panel/listverk.

3 Flere bord gjenbrukt som gulv med skråskårne ender. Disse er ikke målt opp.

4 Naglehull i hovedtakets to midtre sperrer etter understøttelse for mønsåsene samt fire symmetrisk anlagte naglehull etter skråbord som understøttelse for gavlsperrer. Indikerer understøttelsesbord liggende parallelt med frontgavlkonstruksjonens sperrer.

5 Innlappede bord i hovedundertaket samsvarer med gavlens utstrekning.

6 Det midtre originale opprinnelige undertaksbordet som støtte ned mot gavlens møne har gammel kuttflate i motsetning til omkringliggende bord som har friske kutt. Et opprinnelig undertakbord mot vestre side av gavlen har opprinnelig skrå skjøring i behold. Bordets skrå ende stemmer med gavlens utstrekning og vinkel sammenlignet med gavlsperrene.

7 Mangelen på spor etter anlegg for gavlkonstruksjon på øvre omfar sydvegg innebærer at konstruksjonen må ha ligget utenfor tømmerveggen og hvilt på de utstikkende bjelkelagsendene. Mangel på festespor på de to utstikkende endene som korresponderer med konstruksjonens to stendere indikerer at sperrene og stenderne må ha hvilt på en langsgående bjelke som igjen hvilte på de utstikkende bjelkeendene. En slik løsning rimer med gavlens formodede høyde. At skråskjæringen på nedre del av den østre sperren er fri for råteskader underbygger at den ikke har hvilt direkte på de utstikkende bjelkeendene da disse jo har råtnet bort og sperren neppe ville gått fri for skader.

KONKLUSJON

På grunnlag av de foreliggende sporene mener vi gavlens konstruksjon og utstrekning er fastslått. Hovedtrekkene i utformingen er så sikre de kan være uten fotografisk dokumentasjon. Enkelte detaljer har vært uklare, men etter gjentatte omganger av undersøkelse og tankearbeid rundt sporene mener vi det kan trekkes en konklusjon vedr. de siste bordene. Tidligere usikkerhet om gesimskassen og partiet under mener vi kan forstås

ved hjelp av spikersporene i de to bordene som i utgangspunktet virket vanskelige å plassere. At gavlens gesimskasse/veggen befinner seg i flukt med avslutningen av nedre profil på hovedgesimslisten tyder på at det ikke har vært noen formidlende list mellom veggparti og kasse - kun et profilert bord som malt i samme farge som gesimsen illuderer den manglende nedre profilen eller dens utstrekning.

Vi laget i utgangspunktet tre forslag som viste mulige løsninger basert på funnene. To av disse utkastene er forlatt og vi konkluderer med ett forslag til rekonstruksjon som vi nå mener er godt underbygget.
En gjennomgang av andre bygninger med lignende gavl viser at Yttersøs gavl er mer beslektet med en samtidig akademisk klassisistisk arkitekturoppfatning slik den kommer til uttrykk på bygninger som Jarlsberg hovedgård (Løser) og Fossum (C.F.Hansen) enn av lokal eller eldre byggeskikk/arkitektur. At proporsjonene til Yttersøs hovedfasade er så lik Jarlsbergs er påfallende. Løser eller Lind? Avgjørende innflytelse eller samme kilde?

SOPHUS BUGGES AKVARELL AV YTTERSØ ANNO 1845

Sophus Bugges akvarell av Yttersø gårds hovedhus anno 1845. Privat eie, Oslo (Foto James R. Archer).

Sophus Bugge som tegner. Sophus Bugge var født i 1833 og beskrev sin morfars lystgård slik han husket den fra barneårene i sine barndomserindringer utgitt i Samtiden 1903. Han var tolv år gammel da han utførte denne akvarellen. Morfaren døde i 1839 og fra 1843 ble gården antagelig leiet til Treschow. Sophus Bugge var tidlig en habil tegner og utførte som barn en rekke skisser av lokale bygninger/steder og oldtidsinnskrifter mm. Noen av skissene er gjengitt i Larviks historie bind 2. Det er ingen grunn til å tvile på hans evne til å gjengi hovedtrekkene i motivene.

Utsnitt viser en bred gavl med markant gesims.

YTTERSØ GÅRD HOVEDHUS SETT FRA ADKOMSTVEIEN SYD

1845

2020

Fotomontasje gavl

Hovedfasaden mot syd. Eksisterende situasjon pr. 21.04.2024

Over: Rekonstruksjon av Yttersø gårds hovedfasade med gavl / fronton. Ref. parallellen til Jarlsberg hovedgård. Gjengitt i to tidligere forsøksvise varianter appendix I og II.

Til venstre Rekonstruert gavl fasade vest. Teglsten eller sink. Her tegnet som grå sink.

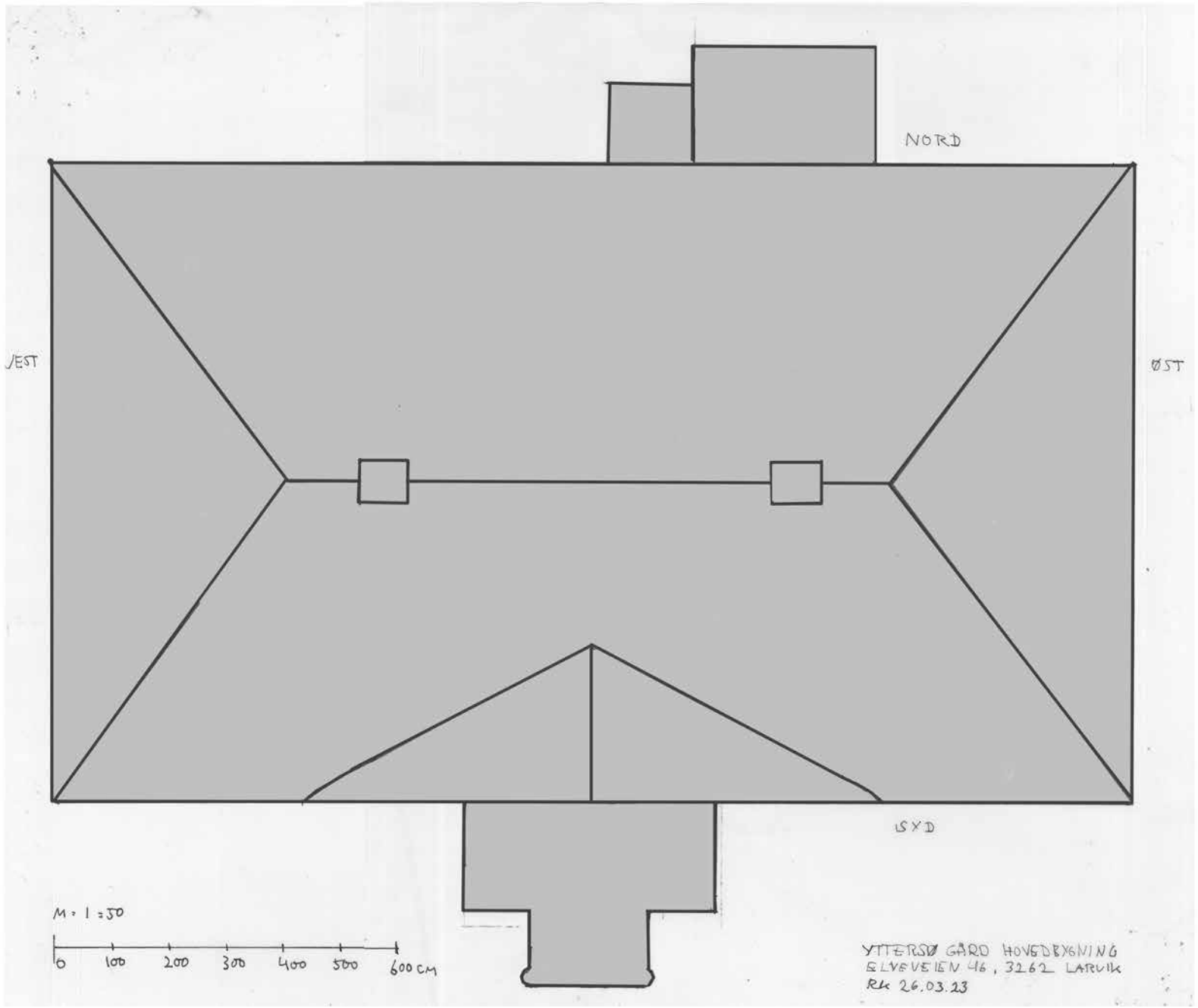
NORD
VEST
ØST
SYD
M = 1 : 50
0 100 200 300 400 500 600 CM
YTTERSØ GÅRD HOVEDBYGNING
ELVEVEIEN 46, 3262 LARVIK
RK 26.03.23

Oppmåling av loft 1994 med senere justeringer og tilføyelser.

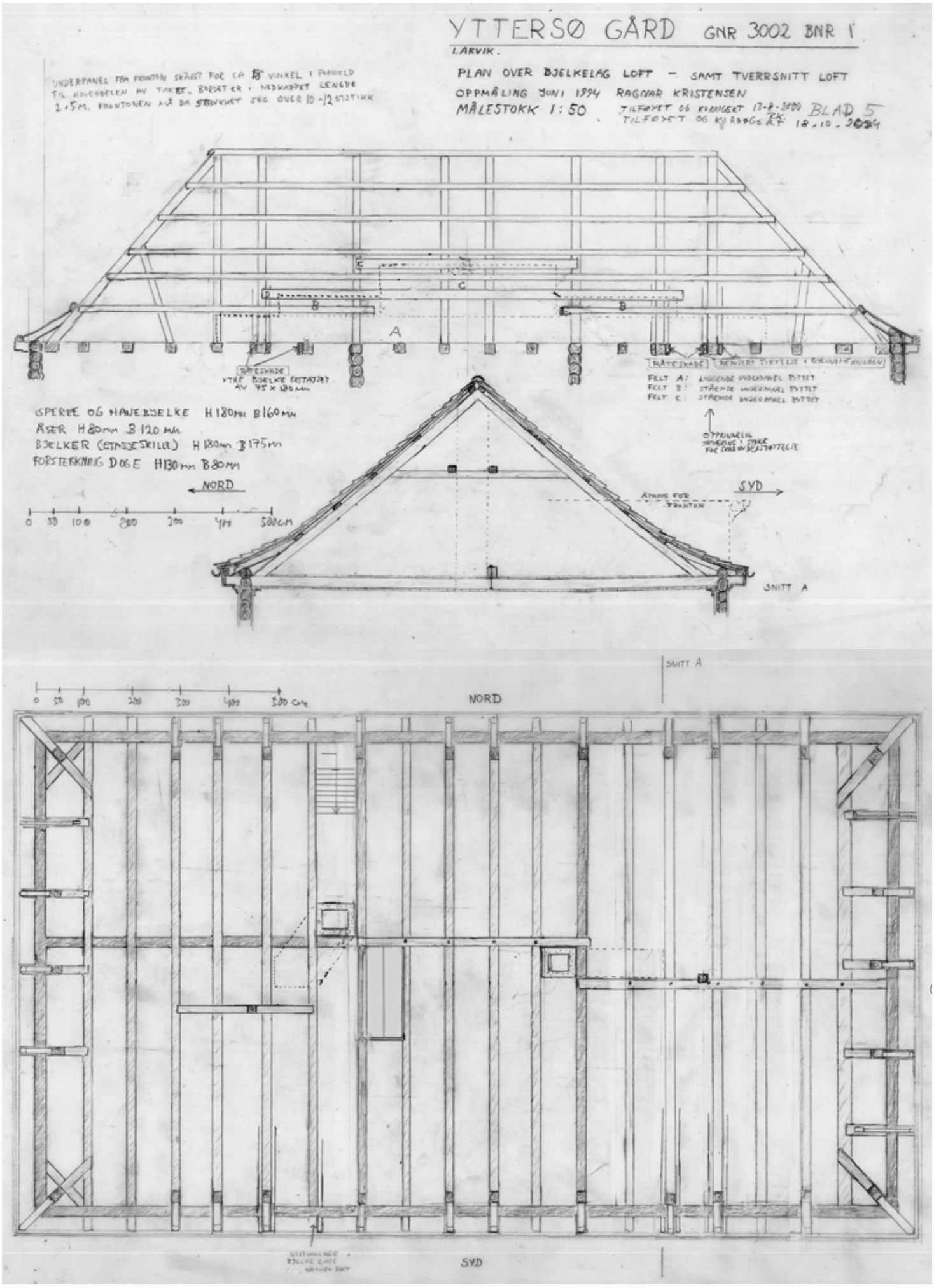

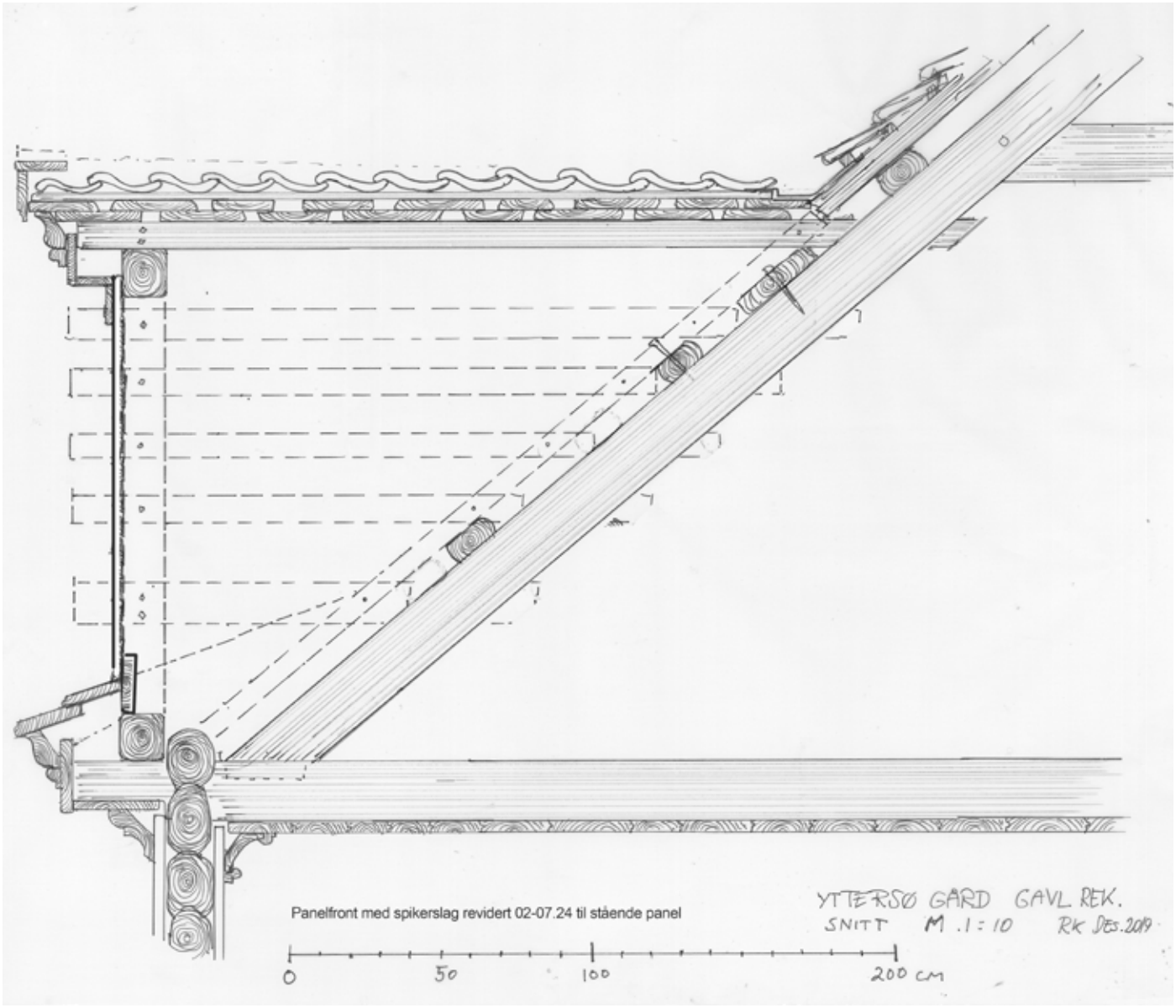

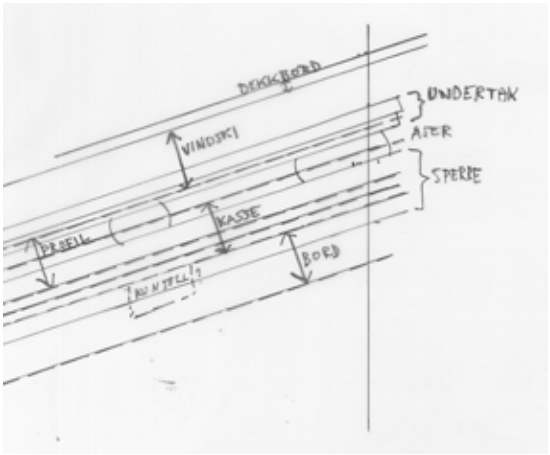

Illustrerende snitt av rekonstruert gavl.

Eksisterende konstruksjoner. Dimensjoner:

Loftsbjelkelag.
Gjennomgående bjelker nord/syd H180mm B180mm

Reparasjoner mot syd. Se tegning,
Dels dobbelt, dels enkelt ..... H180mm B 75mm

Taksperrer hovedtak ..... H160mm B 150mm

Hanebjelker hovedtak ..... H160mm B 150mm

Åser hovedtak ..... H 80mm B 120mm

Undertak ..... H 34mm B +/- 200mm

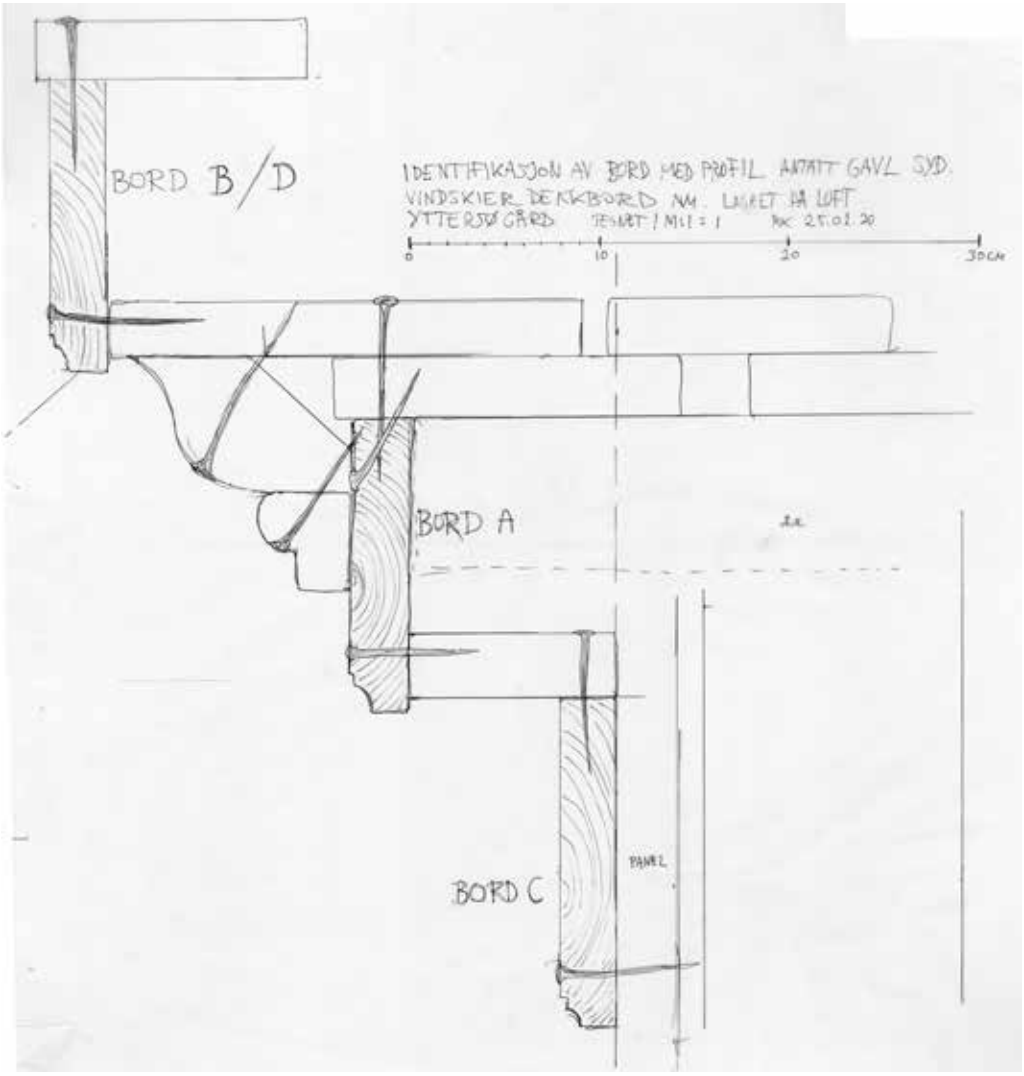

De bevarte delene til gavlsperren er tolkbare med begrenset mulighet for feiltolking.

To av de fire bevarte profilerte bordene er i utgangspunktet vanskeligere å identifisere, men en rimelig tolking ut fra spikerspor er at de tilhørte gesimskassen og dekkbordet under kassen. Mao. finnes bevart to vindskier, et frontbord fra gesimskassen samt et dekkbord som markerte overgangen fra panelvegg til gesimskasse.

Det er ikke spor etter konsoller på bordene, følgelig konkluderes med at gavlen ikke har hatt konsoller. De bevarte bordene er merket med bokstaver A-D og viser slik til oppmålingstegningen av bordene. Se utsnitt under. Hele oppmålingstegningen på side 10.

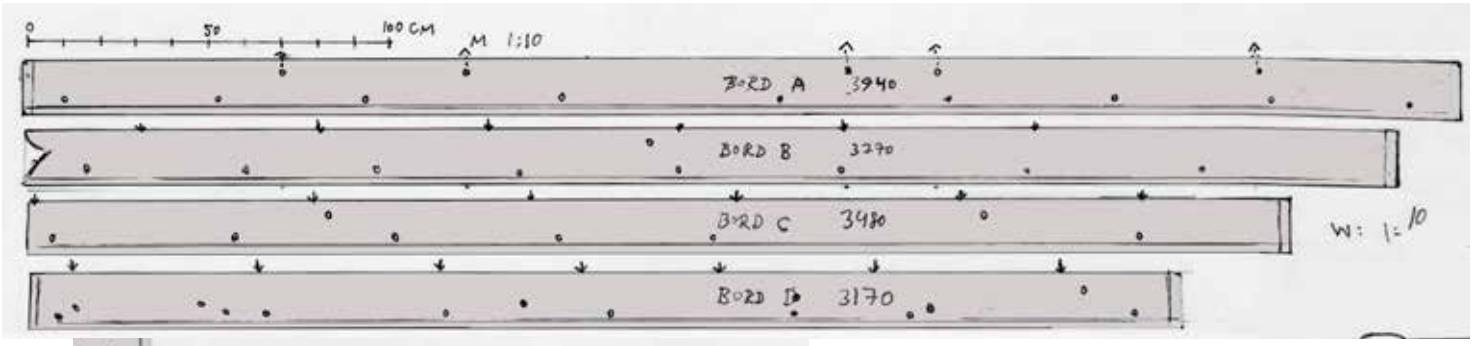

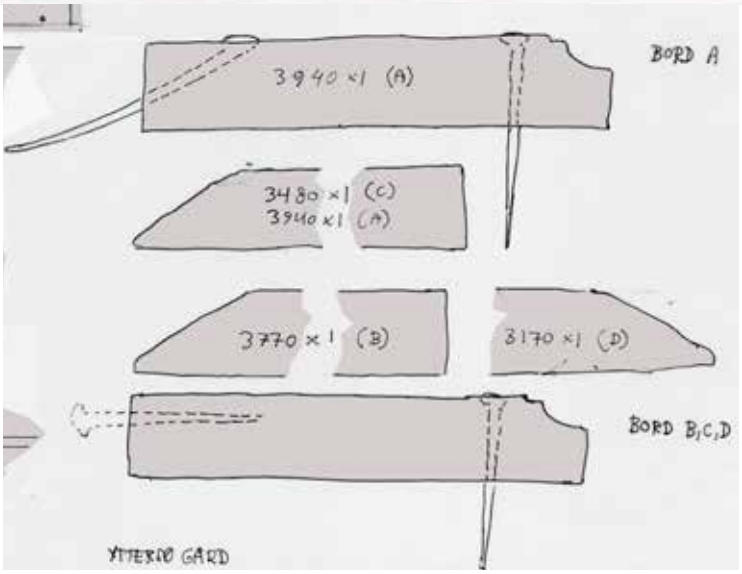

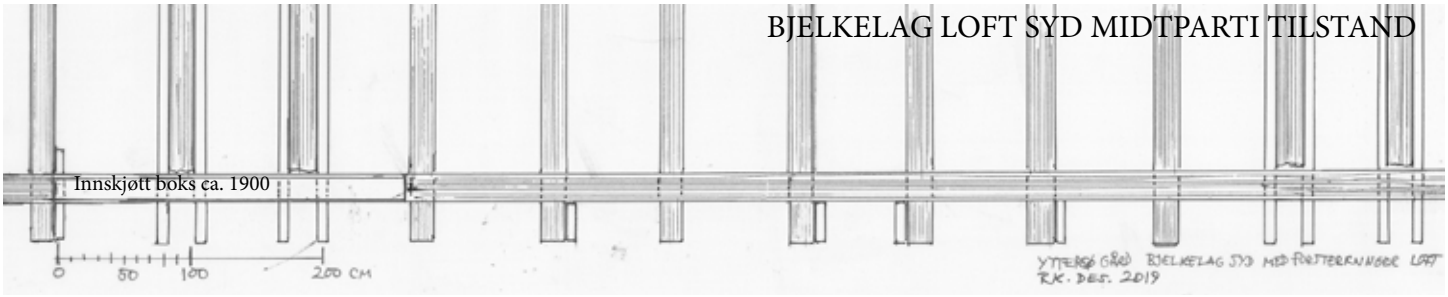

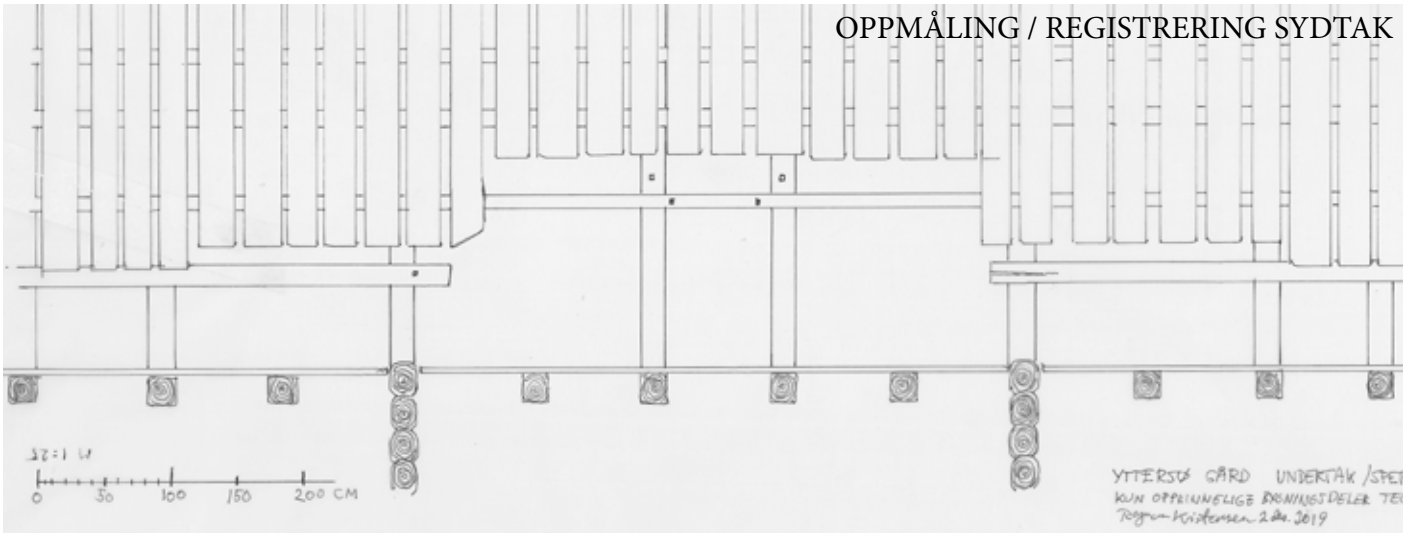

Over: Snittet av bjelkelaget er her vist inne på loftet. De utstikkende to endene på hver ytterside på tegningen er råtnet bort inn til innsiden av tømmerkassen og erstattet med 2x: 75x180mm plank.

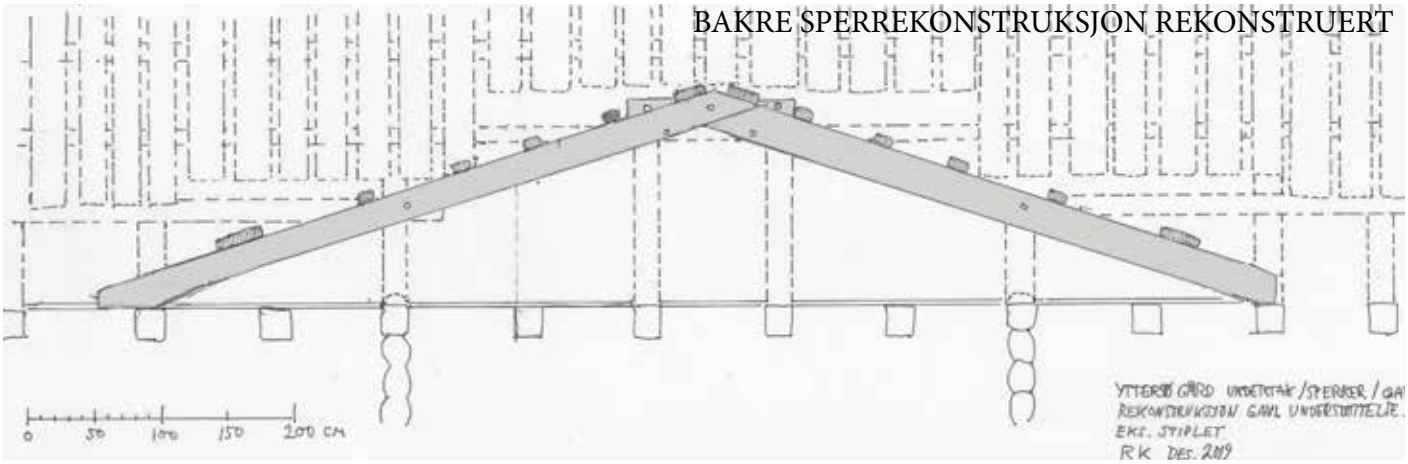

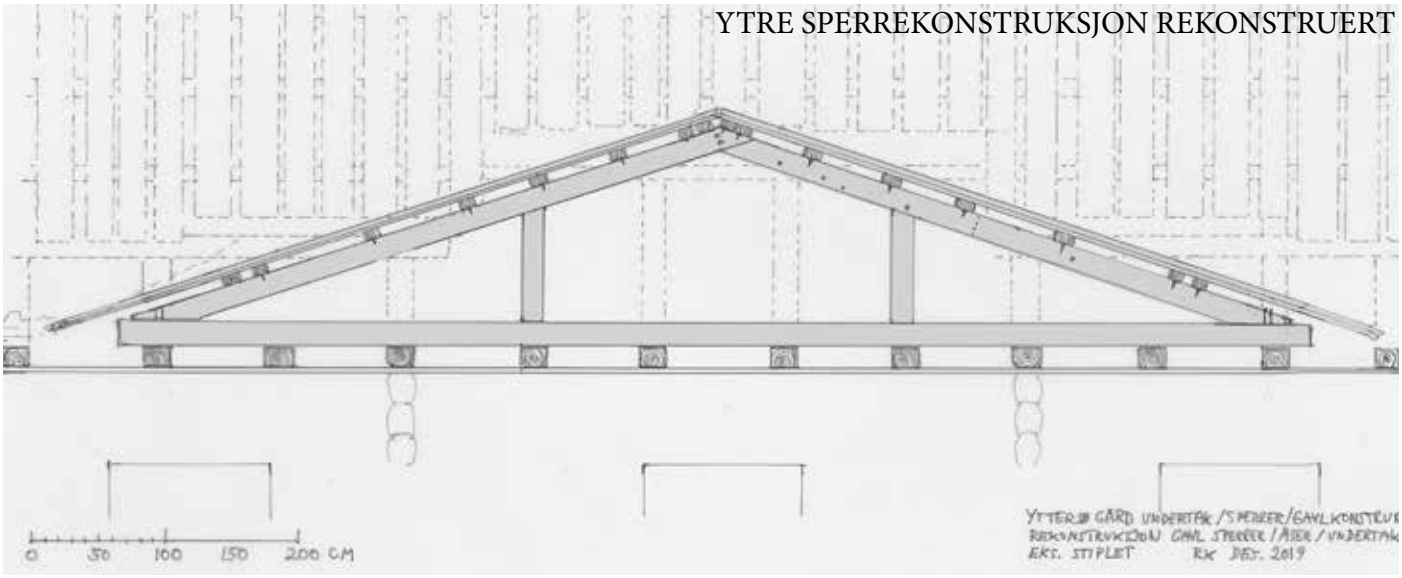

Her er vist rekonstruerte utstikkende bjelkeender. De to ytterste er i dag erstattet med 2x: 75x180 plank.

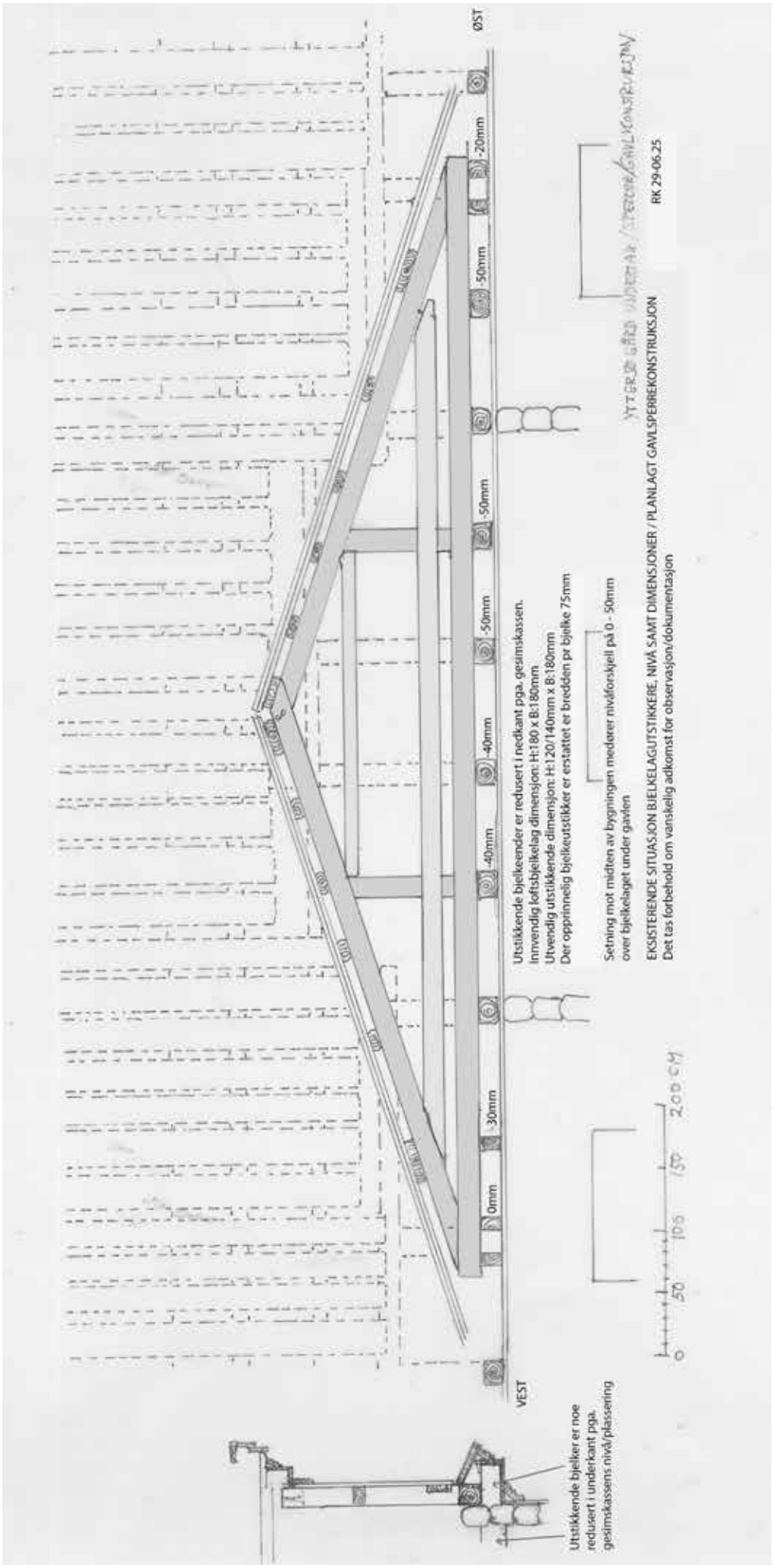

Ytre sperrekonstruksjon rekonstruert med nødvendige spikerslag.

Bunnsvillen ligger for langt ned til å være nedre spikerslag for panel. Et litt uanselig lite spikerhull i 25 cm høyde på bevart sperres nedre del kan være spor etter festet spikerslag.

Her er målt inn utstikkende bjelkelagsenders dimensjon og nivå i forhold til vatret 0-punkt linje. Pga. den tildels meget smale avstanden mellom øvre omfar og undertaket er det noen steder vanskelig å dokumentere helt nøyaktig. Et par steder er det kun såvidt mulig å stikke inn en hånd med tommestokk.

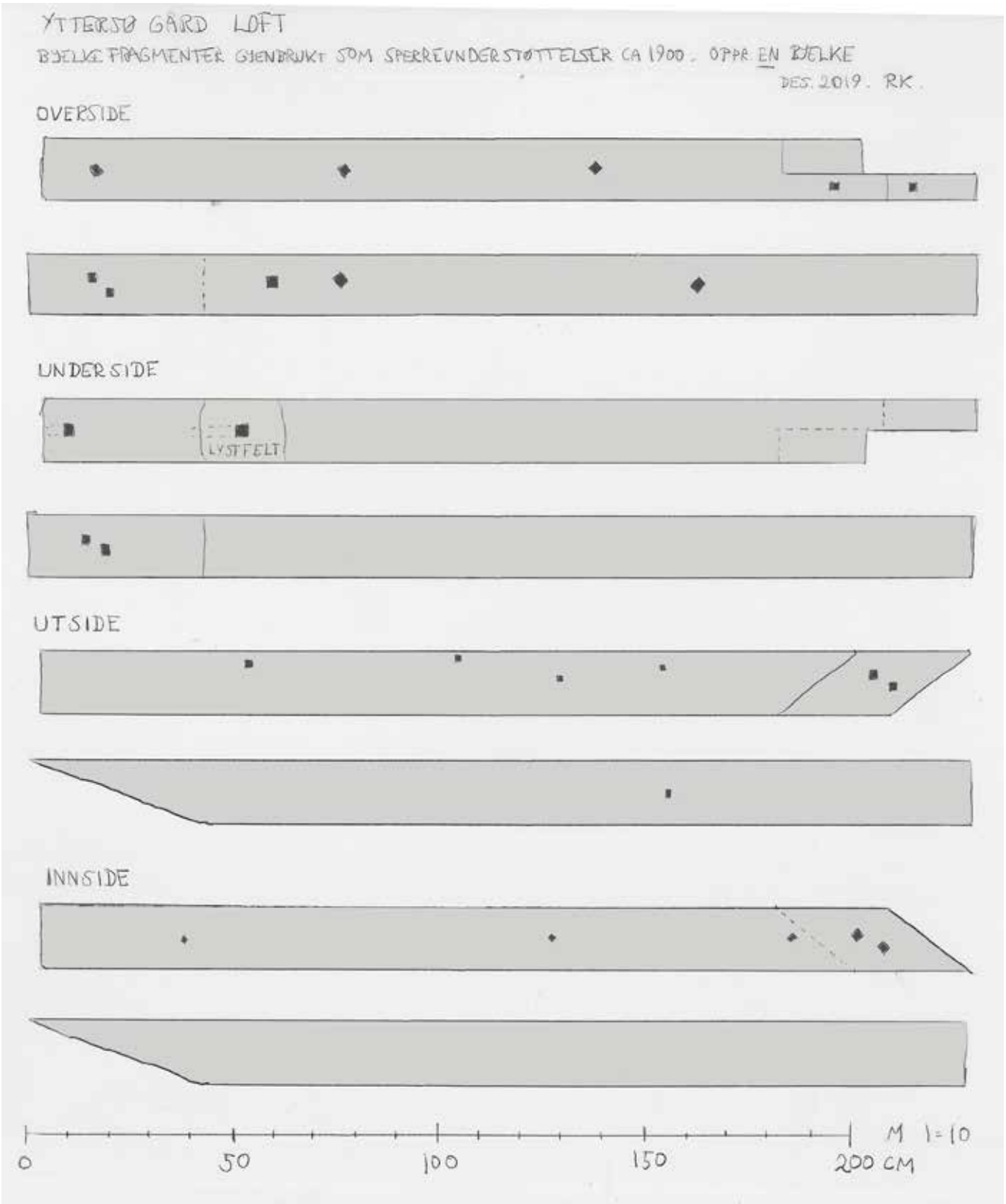
YTTERSØ GÅRD LOFT
BJELKEFRAGMENTER GJENBRUKT SOM SPERREUNDERSTØTTELSER CA 1900. OPPR EN BJELKE
DES. 2019. RK.
OVERSIDE
UNDERSIDE
LYSTFELT
UTSIDE
INNSIDE
0
50
100
150
200 CM
M 1:10

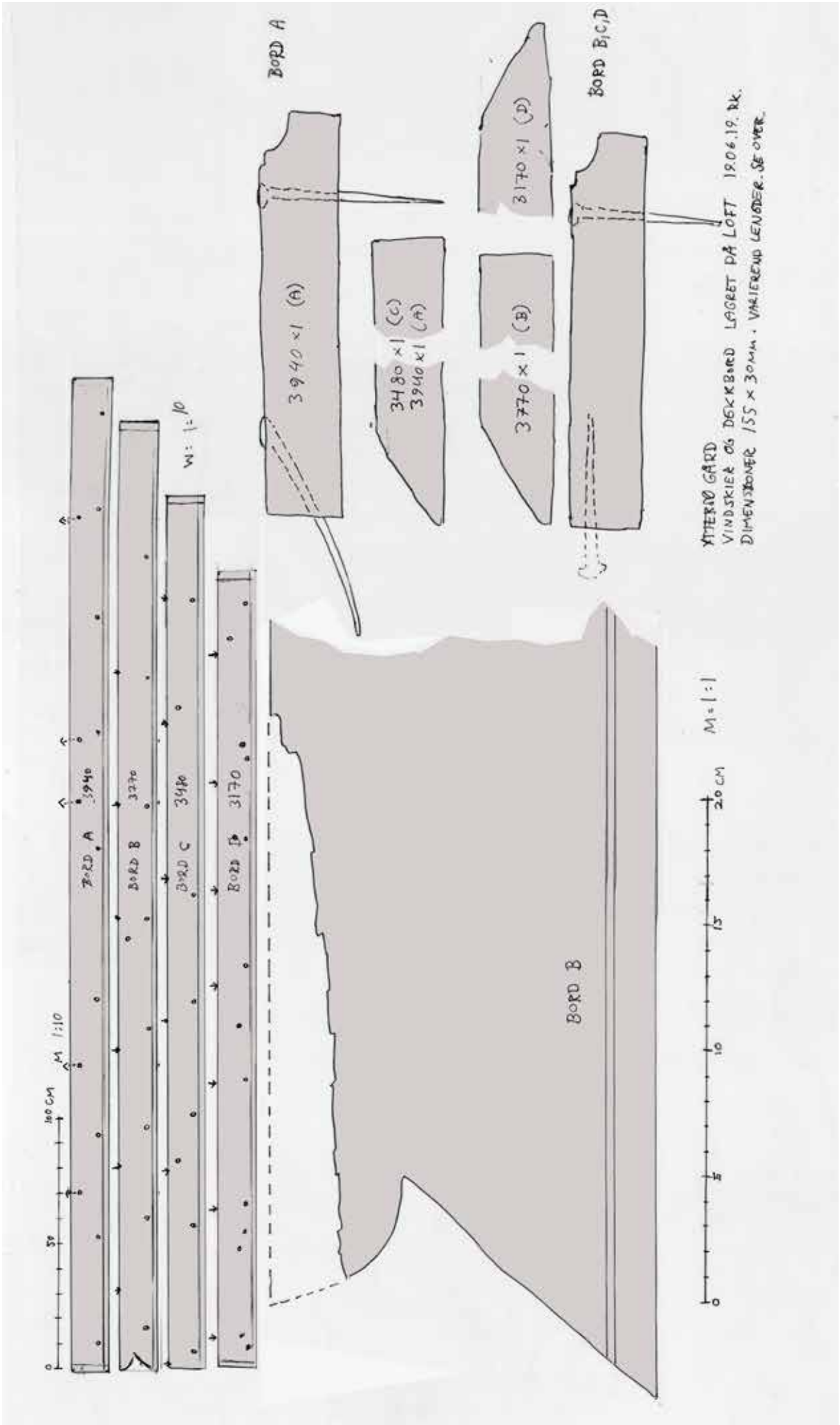
BORD A
3940 x 1 (A)
3480 x 1 (C)
3940 x 1 (A)
BORD B,C,D
3170 x 1 (D)
3770 x 1 (B)
YTTERKANT GÅRD
VINDSKIER OG DEKKBORD LAGRET PÅ LOFT 19.06.19. KK.
DIMENSJONER 155 x 30mm. VARIERENDE LENGDER. SE OVER.
M: 1:10
BORD A 3940
BORD B 3770
BORD C 3480
BORD D 3170
M 1:10
100 CM
50
0
BORD B
M = 1 : 1
20 CM
15
10
5
0

Sydfasaden ble tilbakeført i 1996. Sydveggen ble da avkledd opp til gesimskassen. Tømmer er ca 1900 skiftet ut på øvre del av østre og vestre side av midtpartiet ettersom lekkasjer ved gavlens ytterkanter medførte råteskader under. Sees på fotografiene. På østre side ble imidlertid øvre opprinnelige omfar satt tilbake på plass etter at det var saget ut et stykke for å komme til omfarene under som skulle repareres. Øvre omfar mot øst har ingen tegn til rådeskader. På vestre side ble det fornyet helt opp. Tilsvarende et lite parti på vestveggen. De opprinnelige øvre omfarene fra vestre del er bevart lagret på loftet.

Vi forsto det lenge slik at gavlens panelbord må ha vært liggende. Imidlertid viser en nøyaktig undersøkelse av grunningsrester på gavlsperren at bordene da må ha hatt bredder på 100-120mm. Et slikt småformat er lite sannsynlig anno 1820. Derimot ville stående bord etter sporene å dømme innebære bordbredder på 180-240mm. En slik bordbredde er sannsynlig og i tråd med tidens materialbruk. At det er relativt få spikerspor bør ikke være overraskende, da øvre del av de stående gavlbordene vil være dekket og holdt på plass av et skråttliggende gesimsbord. Vi konkluderer dermed at gavlfasaden har hatt stående pløyde bord. Både gavlens listoppbygging og historisk parallell indikerer at bordene har utgjort en slett gavlvegg uten profiler eller rafter.

Panoramafoto (sammensatt) av sydtaket.

Gjenbrukt bjelkedel (gavlsperre). Benyttet som oppstempling ved utbedring ca 1900 da gavlen ble fjernet.

Gjenbrukt bjelkedel (gavlsperre). Benyttet som oppstempling ved utbedring ca 1900 da gavlen ble fjernet.

Til venstre: Den hele sperrens ender. Til venstre tilslutningen mot den bærende underbjelken. Til høyre treforbindelsen mot mønet.

Under: Sagsnittet begge bjelkedelene. Nederst_ En halvdel fra hver satt sammen i photoshop.

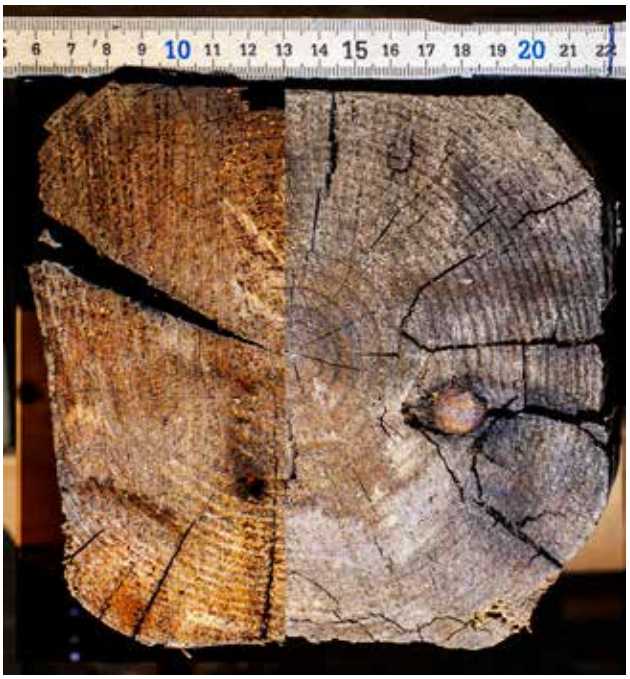

Gavlsperrens front.

Gavlsperrens overside. Hull etter store nagler sees jevnt bortover lengden.

Gavlsperrens innside. Ingen merker av betydning. Merke under er sekundært etter bruk som oppstempling.

Gavlsperrens underside. Til venstre naglehull etter feste i underbjelke. Lenger til høyre spor etter stendertilslutning. Hull etter nagle.

Gjenbrukt del av åse fra gavlen?

Over: De fire bordene samlet. Til høyre: Toppsiden av vindski med spikerhull etter dekkbord og råteskader.
Under: Enden på en vindski. Formet etter overgangen mot gradrenne og takstein?

Et av bordene er skråspikret bakover. Vannbrett mellom hovedgesims og gavlvegg? Eller beregnet på feste oppunder gavlen?

Hugne konstruksjonsmaterialer anskaffet for gjenoppføringen:		
Omkrets mm	Lengde mm	Kommentar
140x100 140x100	6400 6400	Ribord - Legges hvilende mot hovedtaksperrer/åser som anlegg for gavlens åser.
150x150 150x150	4800 4800	Frontsperrer gavl
150x150	2400 (deles i to lengder)	Stendere - Understøtter frontsperrer. Avstand mellom stenderne ca 3 meter.
150x120 150x120	3080 3080	Bunnsvill - Strekker seg over 4 utstikkende bærebjelkeender til hver side av gavlen.
150x100 120x100 120x90 150x90	3000 3000 6000 3000	Spikerslag - Vurderes et spikerslag mellom stenderne midtveis opp (150x90). Må montere spikerslag over bunnsvill. De hugne bjelkene med unntak av det øvre spikerslaget kan erstattes av granbord 200x34mm.
140x90 140x90 100x90 100x90 120x90 120x90 100x90 100x90 140x90 140x90 140x90	2900 - 1 mønsås 2900 - 1 mønsås 3100 - 2 3100 - 2 3100 - 3 2850 - 3 2550 - 4 2600 - 4 2200 - 5 2200 - 5 3150 - 6 + 6	Åser - Øvre to åser (mønsås) og nedre, bredere/kraftigere enn resten.
150x140	2400	Disponibel

Båndsagede bord:

Gran tettvokst og båndsaget: 198 x 34mm. Totalt 150 meter. Hentet og lagret.

Furu malmet og båndsaget: 225 x 30mm. Totalt 100 meter. Fremsiden høvles for hånd. Hentet og lagret.
160 x 30mm. Totalt 50 meter. Fremsiden høvles for hånd. Hentet og lagret.

Spiker: Jeg har et stort antall jernverksspiker lagret som egner seg til oppsetting av panel. Må rettes.
Ellers kan spiker i større dimensjon bestilles fra firma Høvedsmann. Eventuelt benyttes moderne spiker/festeanordninger i tillegg.

Lystgården Brekke i Tjølling ved Gloppe ikke langt fra Yttersø. Utformingen med to etasjer ca 1820. Nærliggende parallell til Yttersø. Utsnittet til venstre er behandlet i Photoshop for å få de stående bordene i gavlen tydeligere frem. Gavlen er i nyere tid rehabilitert uten opprinnelige materialer.
Foto Riksantikvaren ca. 1920.

Nyfossum bygget i 1820-årene som direktørbolig ved Blåfargeverket på Modum har gavl på to fasader. Gavlene er konstruert på samme måte som utledet for Yttersøs vedkommende. En ytre fronttaksperre med åser som mot hovedtaket hviler på en bakre taksperre som støtter seg skråttliggende bakover på hovedtaksperrene.

Inv. foto: Sverre Følstad, Blåfargeverket.

Stiftsgården, Trondheim (1774-78) har gavl av bindingsverk/sperrer med utvendig liggende panel kontra vegglivets stående raftepanel. Veggens underliggere ser ut til å være ført videre opp på gavlfronten som underlag/bakgrunn for liggende panel. Innv. foto Geir Drivold, utv. Kongehuset.

S**øndre Brekke Skien**, oppført 1780, modernisert med gavl ca 1812. Veggene har stående raftepanel, mens midtpartiet under gavlen og gavlen har stående pløyd glatt panel.

Bindingsverkkonstruksjon, antagelig tilføyet rundt 1810-12 i forbindelse med empireutformingen av midtpartiet. Konstruksjonen flukter med vegglivet under og ytre sperre er bygget opp på tømmerytterveggen.

Apoteket Mynten, Kongsberg. Gjenreist 1810 etter brann (foto). Deretter etter brann 1988. Fremskutt gavlvegg med øvre hovedprofil fortsatt i gavlen, men grunnere kasse enn hovedgesimsens. Foto digitalt museum.

Strømsbu, Arendal. Utforming noe etter 1804. Gavlen gjentar hovedgesimsens utforming. Foto Aust-Agder fotodugnad, webside.

STRØMSBU, ARENDAL
Snitt.
Ark. Thorne
Riksantikvarens arkiv

JARLSBERG HOVEDGÅRD
Ombygget fra 1812.
Arkitekt Jørgen Gerhard Løser

Jarlsberg hovedgård, gårdsfasade.
Foto XK Entreprenør AS, webside.

Jarlsberg Hovedgård, hagefasade.
Foto Vestfold fylkeskommune.

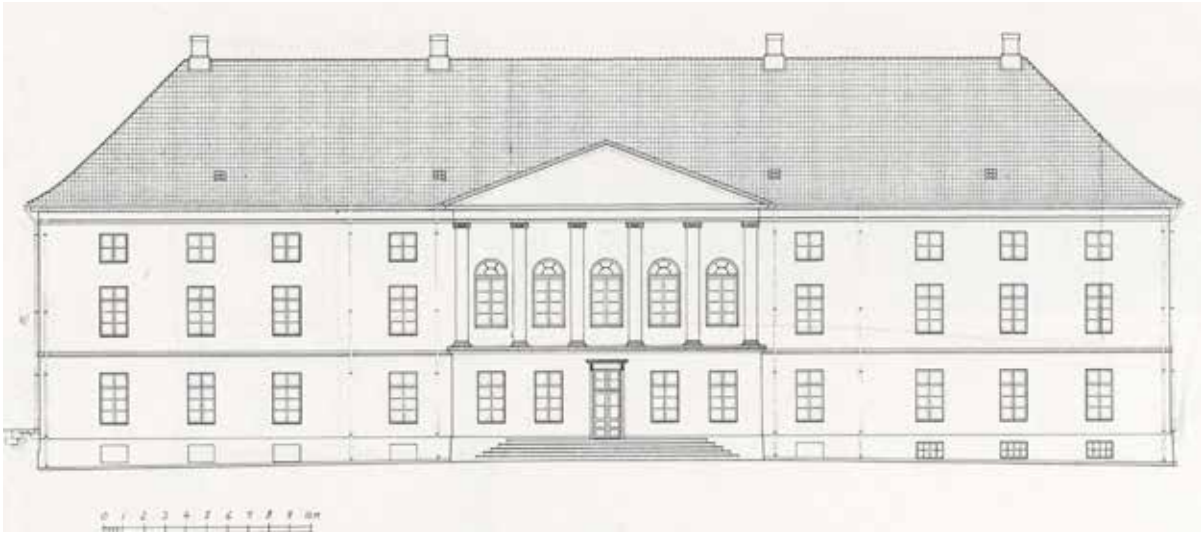

Oppmåling arkitekt Einar Ridderstrøm 1967.

Fra Kavli, Hopstock, Hjelde: Jarlsberg.

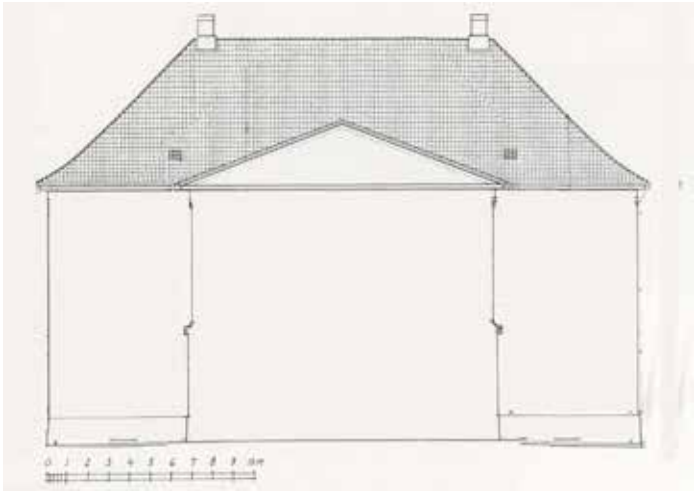

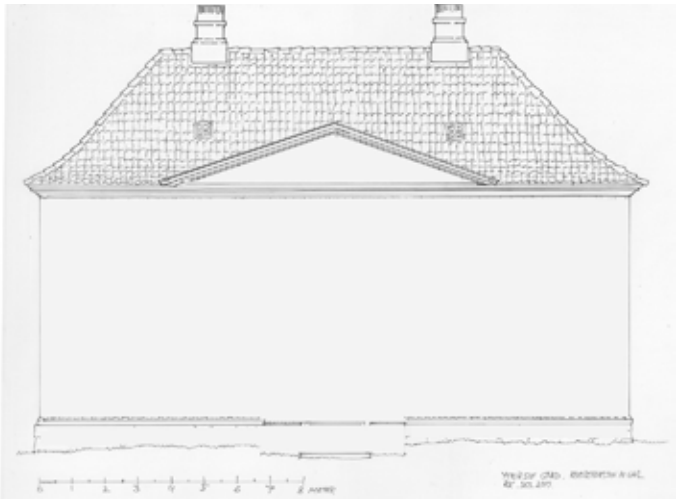

Over til venstre: Oppmålingstegningen av Jarlsberg photoshoppet slik at detaljstreker er fjernet og sidefløyene er trukket inn mot sentrum. Alle andre proporsjoner er beholdt som på utgangspunktet. Tegningen er deretter gitt samme visningsformat (uavhengig av målestokk) som tegningen av Yttersøs hovedhus. Proporsjonene er som hentet fra samme "lærebok". En historisk faktisk sammenheng eller tilfeldighet? Jarlsbergs gesimsdeling/proporsjon mellom første og annen etasje gjentas på Yttersø i form av hovedetasjemarkering med høyere vinduer/etasjehøyde i annen etasje.

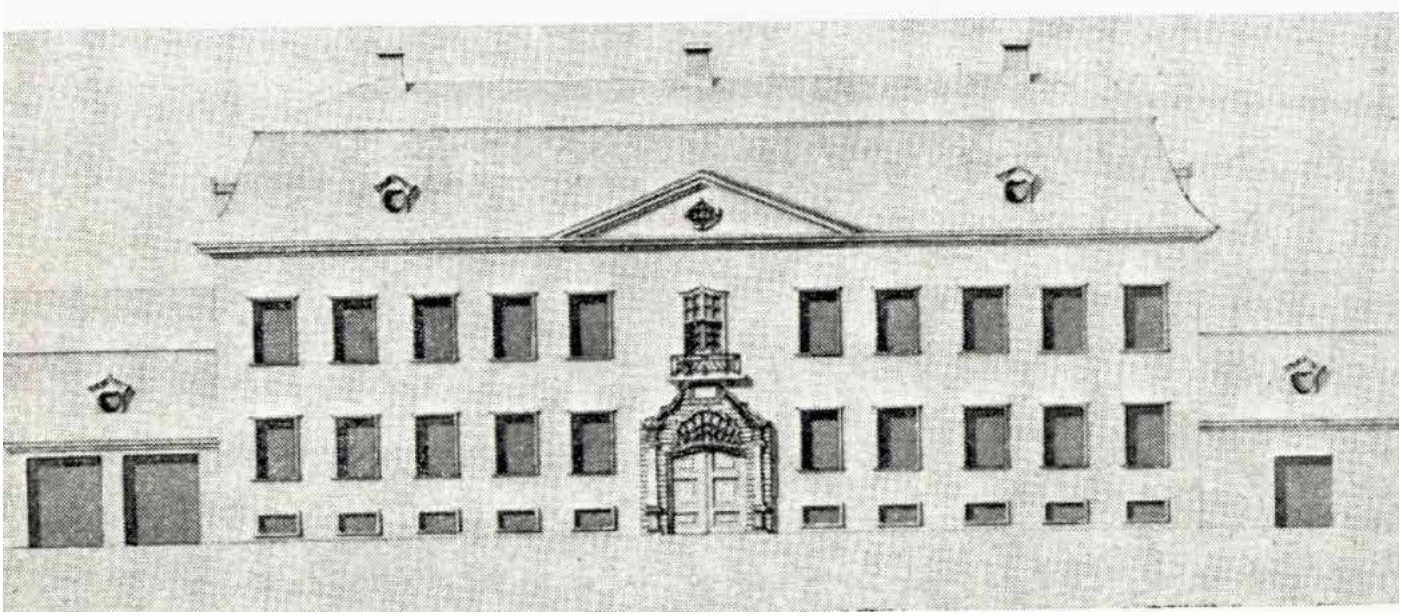

Kongsberg latinskole, brant 1810, hadde en gavlvirkning som Yttersø. Ingen midtrisalitt og strukket over tre vindusfag.

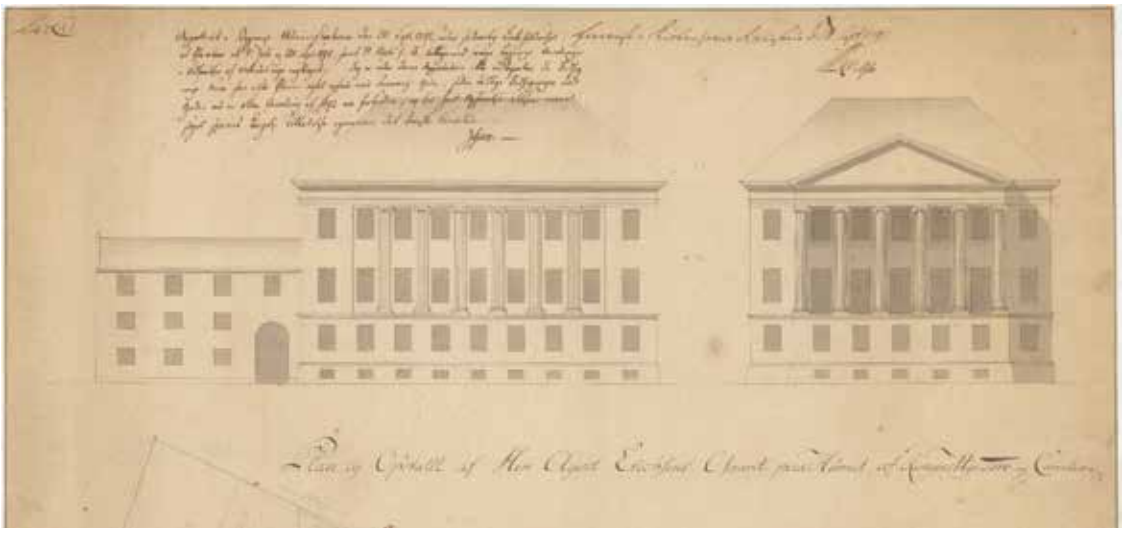

Erichsens palè på Kongens Nytorg København, tegnet av Harsdorff 1797 og med en gavl som omfatter størstedelen av hovedfasadens bredde. Foto: Danmarks Kunstbibliotek.

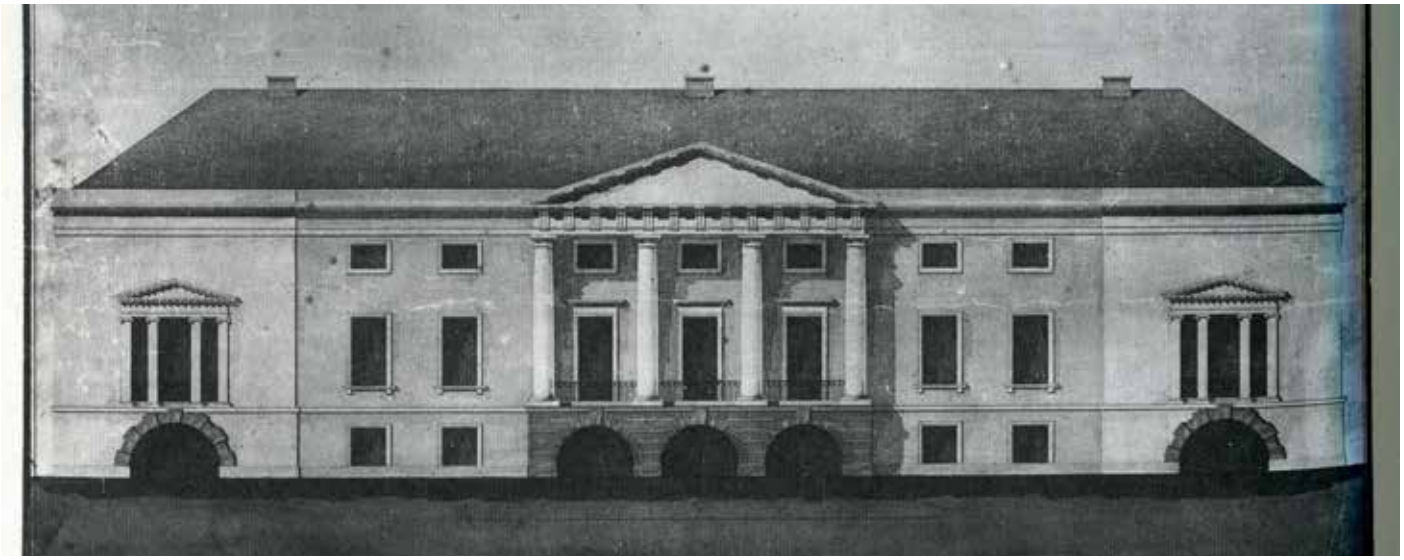

Fossum ved Skien tegnet av C.F.Hansen ca. 1811. Klassisk gavlutførelse.
Tegning fra Lund/Thygesen: C.F.Hansen bind I.

Søndre Brekke hovedgård, Skien. Utforming ca. 1810. Gavlen fremskutt, men utstyrt som hovedgesims. Foto: Wikipedia.

Bogstad gård, Oslo. Utforming 1785. Fremskutt gavl og midtrisalitt. Foto: Wikipedia.

Stiftsgården, Trondhjem. 1774-78. Gavlen synes å ha samme dybde og utforming som hovedgesims. Foto: Wikipedia.

Fredriksgave (Hagenskov), Fyn. Gjenreist 1775 etter brann. Midtrisalitt, men ellers gavl som hovedgesims. Foto: Dansk senter for herregårdsforskning.

Gunderslevholm, ombygget 1787. Midtrisalitt. Gavl som hovedgesims.
Foto: http://www.thorshoj.dk/carl_adolf_von_plessen_1.htm
Kærsgaard, Fyn. Oppført 1815-17. Midtrisalitt og fremhevet gavl. Foto postkort, www.kroneborg.dk

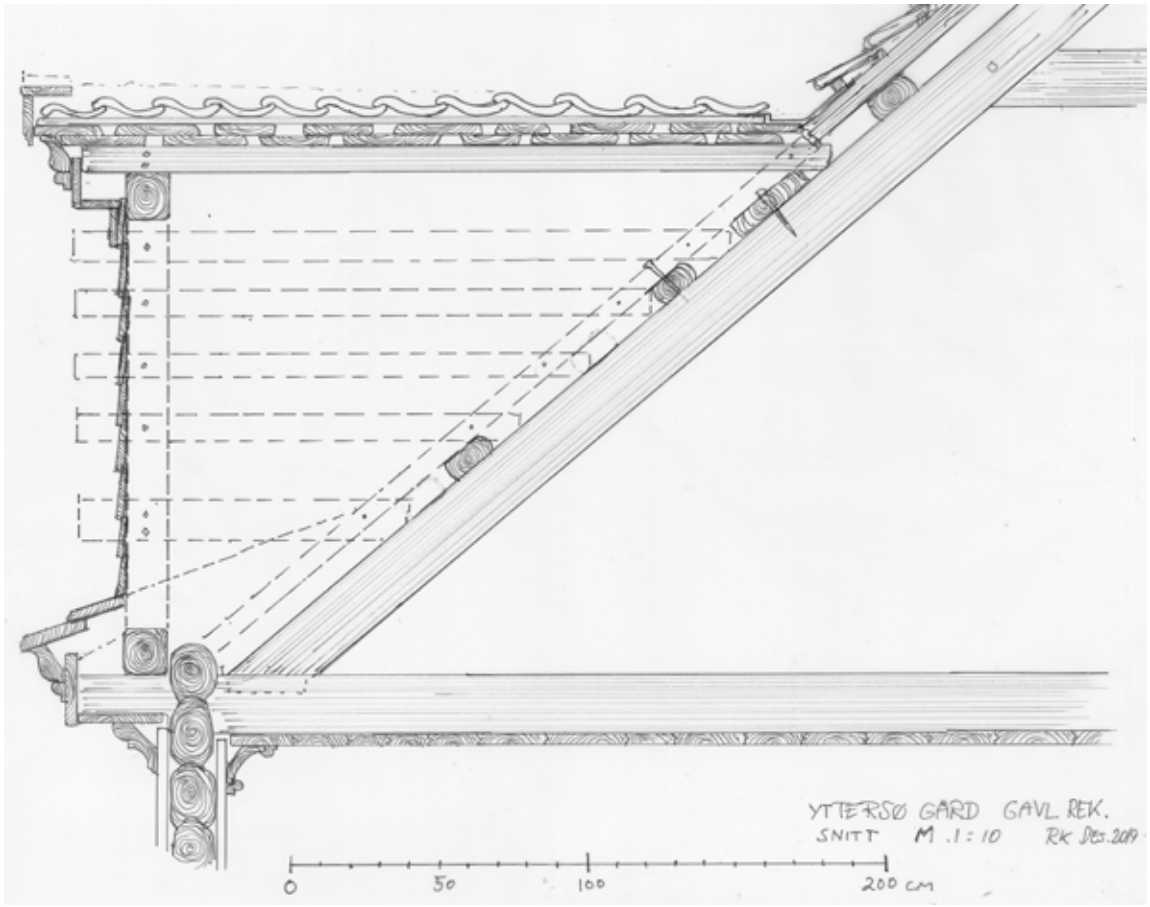

Alt.I Forkastet.

Gavlens gesims gjentar hovedgesimsen inn til nivå med nedre gesimsprofil.

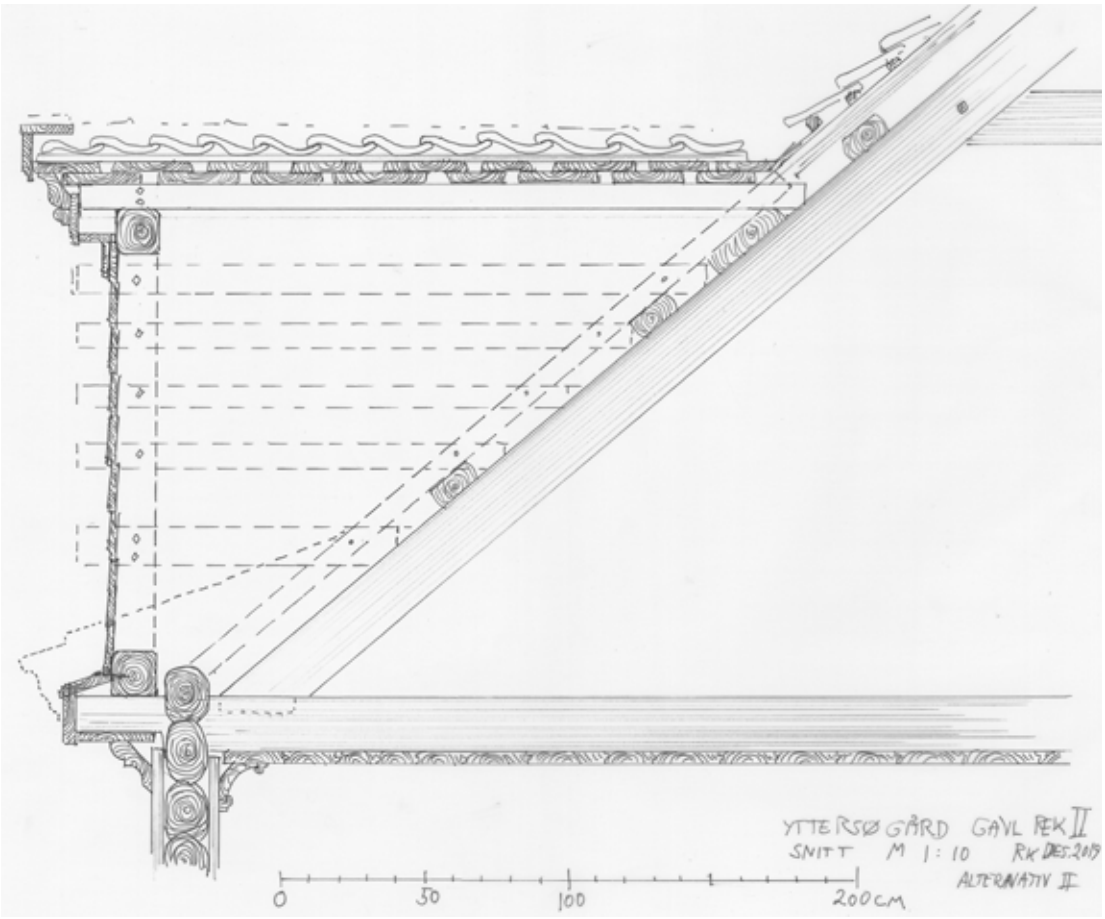

Alt.II Forkastet.
Innebærer at gesimskassen i lengden under gavlen ikke har avsluttende øvre profil, men kun avsluttes med kassen. Overgangen inn til gavlveggen kan da dekkes av ett vannbord. Gesimsen under gavlen vil da få et spinklere uttrykk.